

تحلیل نقش توانمندی‌های محیطی - اکولوژیک در تحولات اقتصادی روستاهای قلمرو کوچ نشینان بخش گرگانرود شهرستان تالش

اکبر کلانتری - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، واحد آستارا، دانشگاه آزاد اسلامی، آستارا، ایران.

شهرام امیرانتخابی* - استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.

رفعت شه‌ماری - استادیار گروه جغرافیا، واحد آستارا، دانشگاه آزاد اسلامی، آستارا، ایران.

علیرضا پورشیخیان - استادیار گروه جغرافیا، واحد آستارا، دانشگاه آزاد اسلامی، آستارا، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۷ مهر ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۰۲ آذر ۱۴۰۲

چکیده

مقدمه: سیر تکاملی جوامع انسانی از بدو پیدایش تا کنون با تحول همراه بوده و میزان و ماهیت این تحول در طی زمان و در مناطق مختلف یکسان نبوده است. تحول در هر جامعه بیشتر از عوامل مختلفی مانند منابع آب و خاک، حمایت دولت، روابط روستا با مناطق بیرونی خود نشأت می‌گیرد بنابراین توان‌های طبیعی هر منطقه نقش مستقیمی بر تحولات اقتصادی آن دارد.

هدف پژوهش: هدف پژوهش حاضر بررسی نقش توانمندی‌های محیطی - طبیعی در توسعه کشاورزی بخش گرگانرود شهرستان تالش می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق: روش پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش شناسی توصیفی - تحلیلی بوده روش جمع‌آوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و پیمایشی بوده است. در این بخش ۶۵ سکونتگاه با ۲۲۸۶۱ نفر جمعیت قرار دارد. تعداد نمونه بر اساس جدول استاندارد مورگان، تعداد ۳۶۸ پرسشنامه در دهستان‌های خطبه‌سرا و لیسار تکمیل شده و داده‌های حاصل از آن برای توصیف در نرم‌افزار آماری SPSS بررسی و تحلیل شده است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو این پژوهش بخش گرگانرود شهرستان تالش می‌باشد.

یافته‌ها و بحث: بخش گرگانرود شهرستان تالش طی سالیان متمادی با وجود (منابع آب کشاورزی در منطقه، درآمد بالای محصولات باغی (کیوی) در منطقه، حمایت‌های دولت، همگی باعث شده است تا مردم منطقه فعالیت خود را از زراعی به باغی و پرورش کیوی تغییر داده‌اند.

نتایج: برخورداری از عواملی مانند توان‌های طبیعی و قرار گرفتن در مسیر جاده پر تردد رشت - آستارا، به دلیل وجود واحدهای خدماتی در شهر تالش از دلایل توسعه کشاورزی در روستاها می‌باشد. و محصول تولیدی جدید در سطح منطقه کیوی است که با توجه به درآمد بیشتر نسبت به محصولات زراعی توانسته است توسعه کشاورزی را در بخش گرگانرود موجب گردد.

کلیدواژه‌ها: روستا، توان‌های محیطی، تحولات اقتصادی، قلمرو کوچ‌نشینان، بخش گرگانرود.

مقدمه

اقتصاد روستائی عمری برابر با سکونت انسان در کره زمین داشته و نقشی اساسی در مکان استقرار، استمرار در سکونت، تولید ثروت و ایجاد اشتغال ایفاء نموده و امروزه نیز در بین کارکردهای متنوع سکونتگاه‌های روستائی یکی از مهم‌ترین آنهاست. پایه‌های آغازین اقتصاد در روستاها را باید بر پایه فعالیت‌های کشاورزی دانست که این فعالیت تا به امروز نیز در نظام تولید اقتصادی، الگوی تغذیه و بسیاری از جنبه‌های مادی زندگی روستائیان تأثیر غیر قابل انکاری داشته است؛ اما در فرایند تحولات اقتصاد روستائی در جهان و به تناسب نیازهای فعلی این جوامع بنظر می‌رسد که بخش کشاورزی به تنهایی قادر به ایجاد تعادل در شاخص‌های اقتصادی روستاها و جمعیت این مناطق نبوده و لزوم پرداختن به فعالیت‌های غیر کشاورزی و جستجوی شیوه‌های جدید معیشت با اتکاء به منابع درونی روستاها بیش از پیش احساس می‌شود (مشیری و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۴۲). مسئله‌ای که سعی شده تا در این مقاله بدان پرداخته شود نقش توان‌های محیطی - طبیعی در تحولات اقتصادی روستاهای بخش کرگانرود شهرستان تالش است از سوی دیگر، متون توسعه نشان می‌دهد وجود پتانسیل محیطی، که در واقع درونمایه فضایی هر منطقه قلمداد می‌شود، فعالیت در عرصه فضا را آسانتر می‌سازد و نقش اساسی در توسعه کشاورزی دارد (میکائیلی و همکاران، ۱۳۹۴). در مورد اهمیت پتانسیل محیطی می‌توان گفت که این عامل از بدو خلقت انسان، بر زندگی و فعالیت‌های او تأثیر داشته است؛ اما با توسعه علم و فناوری در عرصه‌های مختلف، به تدریج از تأثیرات محیط بر زندگی انسان تا حدودی کاسته شده است. برخی از جغرافیدانان در تأکید بر نقش توان‌های محیطی بر زندگی اجتماعی انسان تا آنجا پیش رفته‌اند که منکر نقش عامل انسان در تغییر و دگرگونی محیط شده‌اند (فزونی و همکاران، ۱۳۹۱). منظور از توان‌های محیطی کلیه امکانات و منابع موجود در سطح یا زیر زمین می‌باشد که به طور طبیعی در فضاهای جغرافیایی مختلف موجود است و می‌تواند به عنوان پایه‌ای برای اجرای طرح‌های توسعه ای به منظور بهبود وضعیت معیشت انسانی مورد استفاده قرار گیرد. تجربیات تاریخی اثبات کرده است که هر جامعه‌ای به تناسب علم و اطلاعاتی که از استعدادهای آب، خاک، هوا و مردم محیط خود داشته است، بر میزان بازده تولیدی خویش افزوده است. بر این اساس، شناسایی قابلیت‌ها و توانمندی‌های سرزمین پیش از انجام فعالیت‌های گوناگون بسیار حائز اهمیت است (حاج علیزاده و همکاران، ۱۳۹۱). توجه به ظرفیت‌های محیط از حیث اقتصادی، اجتماعی و به ویژه زیست‌محیطی در امر استحصال، برپایی و پایایی کشاورزی در نواحی مختلف جغرافیایی، ضرورتی بنیادین و اصلی اساسی به شمار می‌رود (مطیعی‌لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۱)؛ آنچه امروز در بحث کشاورزی بخش کرگانرود شهرستان تالش مشاهده می‌گردد تحولات اقتصادی در فعالیت‌های زراعی و باغداری است که در مجموع تحولات اقتصادی را به همراه داشته است آنچه در این موضوع مورد بررسی قرار می‌گیرد، تغییرات بخش کشاورزی کرگانرود و تحولات صورت گرفته در این بخش در طی دهه‌های اخیر است. و تحقیق در نظر دارد به این سوال پاسخ دهد که توان‌های محیطی در تحولات اقتصادی روستاهای بخش کرگانرود شهرستان تالش چه تاثیری داشته است.

در این پژوهش منظور از توان‌های محیطی مجموعه داده‌های محیطی است که در بهره‌وری‌های اقتصادی از محیط توسط انسان مؤثر بوده و در راستای فعالیت‌های اقتصادی انسان در محیط کاربرد داشته باشند (نوروزی، ۱۳۸۹، ۱) در تعریفی دیگر توان‌های محیطی به کلیه امکانات و منابع موجود در سطح یا زیر زمین که به طور طبیعی در فضاهای جغرافیایی موجود می‌باشند اطلاق می‌شود (بدری و قنبری، ۱۳۸۴، ۱۷۴) ارزیابی توان محیطی، عبارت از برآورد استفاده ممکن انسان از سرزمین برای کاربری‌های مختلف است (مخدوم، ۱۳۸۱، ۲۵). بنابراین توان اکولوژیکی محیط عبارت از تعیین قدرت بالقوه و یا نوع کاربرد طبیعی یک واحد زمینی است (کیانی‌سلمی و همکاران، ۱۳۹۶). ارزیابی توان محیطی فرایندی است که تلاش دارد از طریق تنظیم رابطه انسان با طبیعت، توسعه‌ای درخور و هماهنگ با طبیعت را فراهم سازد. در واقع، این ارزیابی گامی مؤثر به منظور برنامه‌ریزی برای توسعه پایدار اطلاق می‌شود، زیرا با شناسایی و ارزیابی توانایی‌های محیطی در هر منطقه، برنامه‌های توسعه‌ای می‌توانند همگام با طبیعت تدوین شوند. از طرفی، توسعه مناسب زمانی محقق می‌شود که از سرزمین به اندازه ظرفیت‌ها و قابلیت‌های آن استفاده گردد (کاشی‌ساز و همکاران، ۱۳۸۹، ۴۵). با وجود این، استفاده عقلایی و نظام‌مند در مدیریت منابع و استفاده بهینه از آنها بسیار مهم است. این روش‌ها باید به نحوی باشد که توان و ظرفیت سرزمین را در نظر بگیرد. در غیر این صورت، خسارت جبران‌ناپذیری به منابع سرزمین وارد می‌شود (مسعودی و همکاران، ۱۳۹۴).

هر سکونتگاه روستائی به تناسب ساختار اقتصادی - اجتماعی و تحولاتی که از گذشته تا به امروز به خود دیده است، دارای کارکردهای مشخصی است که در یک تقسیم‌بندی متعارف می‌توان آن را در چهار مورد برشمرد: کارکرد سکونت، خدماتی - تسهیلاتی، ارتباطی -

استراتژی‌های اقتصادی و تولیدی در یک تقسیم‌بندی دیگر کارکرد روستاها را در مواردی چون سکونت، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی می‌توان دانست (سعیدی، ۱۳۹۵: ۵۲).

علل تغییر کارکرد روستاها بین کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه متفاوت است. در کشورهای توسعه‌یافته تغییر کارکرد ریشه در دلایل اقتصادی مانند کشاورزی بزرگ مقیاس، توسعه شهری و افزایش نیاز به نگهداری کیفیت محیط‌زیست برای نسل فعلی و نسل‌های آتی دارد. اما در کشورهای در حال توسعه رشد سریع جمعیت، فقر و موقعیت اقتصادی عوامل اصلی است (صدیقی، ۱۳۹۵: ۱۸).

داگلاس (۱۹۹۸) بیان می‌دارد که جریان‌های فضایی بین روستا و شهر، شامل جریان افراد، کالا، سرمایه، اطلاعات و دانش پیوندهای روستایی-شهری را تشکیل می‌دهند و بر این اساس در چهارچوب یک شبکه، روابط مکمل و دو سویه بین سکونتگاه‌های روستایی و شهری در سطح مناطق شکل می‌گیرد. سترثویت و تاکولی (۲۰۰۳) اظهار می‌کنند در ارتباط با ابعاد تحولات سکونتگاه‌های روستایی پیرامونی شهر حاصل از جریان‌های فضایی می‌توان گفت، مفاهیم زندگی در پیرامون شهر برای جمعیت روستایی متناسب با معیشت کشاورزی، تغییر کشاورزی سنتی به شیوه‌های جدید تولید در پاسخ به نیازهای ساکنین شهری برای سبزیجات تازه، تولید شیر، ماهی، تولید گل تغییر یافته است. به اعتقاد ژوین تاین و همکاران (۲۰۰۵) پایداری بلند مدت رشد اقتصادی و کاهش فقر تاحد زیادی به تقویت پیوندهای روستایی - شهری وابسته است. در واقع تغییر سیاست‌ها و اتخاذ قوانین در جهت استفاده از منابع طبیعی و مکمل کردن نقش سکونتگاه‌های روستایی و شهری در تأمین نیازهای این دو، می‌تواند پیوندهای روستایی-شهری را تقویت کند. اکیولا (۲۰۱۵) بیان می‌دارد که پیوندهای روستایی - شهری نقش حیاتی را در تولید درآمد، اشتغال و ثروت بازی می‌کنند. بنابراین نواحی خوشه‌ای روستایی و شهری در واحدهای برنامه‌ریزی منطقه‌ای ممکن است محیط توانمند زیادی برای شبکه‌های تجاری گسترده شده و تبادل دانش بین شهر و روستا ایجاد نمایند (رحمانی، ۱۳۹۸: ۳۹). پیوندهای اقتصادی و جمعیتی در غالب جریان کالا، خدمات، مردم، کار، سرمایه و اطلاعات در فضای شهری و روستایی منعکس شده است. به لحاظ اقتصادی، تولیدکنندگان روستایی به بازارها، خدمات، اطلاعات و سرمایه نیاز دارند. که عمدتاً در مناطق شهری یافت می‌شود در حالیکه پیوندهای جمعیتی (مهاجرت روستایی به شهر و رفت و آمد) یک وسیله مهم برای دسترسی به اشتغال غیرمستقیم در همین ارتباط، پیوندهای بین مراکز و تنوع معیشت برای فقرا روستایی است بسیاری از بنگاه‌های جدید تأمین کالا یا خدمات در اطراف شهر و مناطق روستایی مستقر می‌شوند و فعالیت‌های تفریحگاهی که اساساً بسیاری از آنها مختص طبقه متوسط و بالای شهری است، را ایجاد می‌کنند که مهمترین بخش فعالیت‌های اقتصادی و الگوهای اشتغال در نواحی پیراشهری و روستاهای اطراف شهر هستند. تأثیرات در حال رشد شهرها بر مالکیت و کاربری زمین، فعالیت‌های اقتصادی و بازار کار در نواحی روستایی اطرافشان تأثیرات قابل توجهی را بر تولیدات کشاورزی و معیشت افرادی که در آنجا زندگی می‌کنند دارند. جریان‌های افراد، کالاها و پسماندها و جریان‌های مرتبط اطلاعات و سرمایه. بنابراین به عنوان عامل پیوند فضایی بین شهرها و روستاها عمل می‌کنند این پیوند، شهرها، بین نواحی روستایی و بازارهای جهانی ارتباط برقرار می‌کنند. این امر از یک سو می‌تواند چرخه‌ای مثبت از ارتباطات دوجانبه را میان این نواحی برقرار کند. از سوی دیگر پیوندهای کشاورزی-صنعتی می‌تواند نقش مهمی در بهبود معیشت روستاییان و به‌همان شکل، بهبود پیوندهای روستا-شهری ایفا کند (Kammeier, 2003,3).

در رابطه با موضوع مورد بررسی می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

عزمی (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان بررسی وضعیت و چالش‌های کنونی بخش کشاورزی در بسهرین زنجان انجام داده است. نتایج حاکی از آن است کشاورزی با مشکلاتی همچون عدم استفاده از بذره‌های اصلاح شده، عدم استفاده از کودهای تلفیقی و همچنین ضعف دانش علمی و بی توجهی به توجیه‌های مروجین است. شایان و بوذرجمهری (۱۳۹۰) در تحقیق خود با عنوان بررسی نقش کشاورزی در توسعه روستایی بخش میانکنگی سیستان پرداخته‌اند. که مطالعات آنها نشان می‌دهد کشاورزی، اساسی‌ترین کارکرد اقتصادی روستا و در تاریخ حیات خود اثرگذارترین عامل در توسعه روستایی بوده است. این در حالی است که رشد حمایت‌ها موجب رشد سطح زیر کشت این محصول در دوره مطالعه شده است. تقدیسی و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان تحلیلی بر توسعه روستایی با تأکید بر بخش کشاورزی شهرستان ازنا انجام داده است و به این نتیجه دست یافته که بین اغلب عامل‌های توسعه روستایی و توسعه کشاورزی ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. علیانی، ۱۳۹۸، عوامل مؤثر بر تحولات کارکرد اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی در شهرستان ری، نتایج تحقیق حاکی از آن است که کارکرد اقتصادی نقاط روستایی دهستان قلعه‌نو طی ۱۰ سال گذشته از کارکرد اقتصاد کشاورزی به سمت کارکرد خدماتی، صنعتی و سکونتی - خوابگاهی تغییر یافته است. این تغییر کارکرد دارای آثار مثبتی همچون افزایش درآمد روستاییان، بهبود کیفیت زندگی، متنوع شدن اقتصاد روستا و ایجاد اشتغال بوده است. همچنین از جمله آثار منفی حاصل از تغییرات کارکردی روستاها می‌توان به افزایش قیمت زمین، ایجاد کاربری‌های مزاحم و آلوده صنعتی،

مسائل مربوط به آلودگی آب‌های سطحی، مهاجرپذیری، توسعه شهرک‌ها و روستاهای خوابگاهی، نامشخص بودن مرز شهر و روستا، آمیختگی اجتماعی و قومیتی، از بین رفتن چشم‌اندازها و مناظر زیبای طبیعی روستا و کاهش کیفیت هوا اشاره داشت.

شیرزاد وزمتر و همکاران، ۱۳۹۸، تبیین نقش سیاستگذاری‌های حمایتی زراعی در تحولات اقتصادی روستاهای شهرستان ماسال بعد از انقلاب اسلامی، نتایج حاصل از این پژوهش بیانگر این است که اعمال سیاستگذاری‌های حمایتی زراعی باعث حفظ ۵۲ درصد کاربری اراضی زراعی، افزایش ۲ برابری سطح کشت دوم نسبت به سال ۱۳۸۰، افزایش درآمد و کاهش ۲۵ درصدی هزینه‌ها در روستاهای شهرستان ماسال شده است. صحنه، و همکاران، ۱۳۹۶، اثرات روابط شهر و روستا بر تحولات اقتصادی و اجتماعی روستاهای شهرستان‌های آزادشهر، نتایج این تحقیق نشان داد که تغییرات عمده در قیمت زمین و مسکن روستایی، کاهش مالکیت بومی اراضی، قطعه قطعه شدن اراضی کشاورزی، انحراف از مشاغل کشاورزی، کاهش انسجام اجتماعی، اختلافات قومی، تغییرات اساسی در پوشش‌های سنتی، تغییرات معماری و افزایش تأثیرات محیط زیست است رحمانی، ۱۳۹۸، نقش جریان‌های فضایی در تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی مورد: روستاهای پیرامونی شهر زاهدان، نتایج تحقیق نشان داد که جریان‌های فضایی در بهبود ساختار اشتغال، گسترش فعالیت‌های گردشگری، بهبود وضعیت مسکن، بهبود وضعیت صنعت، بهبود وضعیت کشاورزی و خدمات تأثیر گذاشته است اما این تحولات در همه ابعاد و در همه روستاها مثبت نبوده و تحولات منفی را نیز (تغییر کاربری اراضی زراعی و باغی، گسترش الگوی مسکن شهری، تداوم جریان سرمایه در بخش‌های غیر تولیدی) در پی داشته است. عوامل عمده‌ای که در محیط زندگی انسان وجود دارد که تحولات اقتصادی را به وجود می‌آورند، عبارتند از: موقعیت جغرافیایی، وضع پستی و بلندی زمین، دوری و نزدیکی به دریا، جنس خاک، و آب و هوا. در میان این عوامل پیوستگی خاصی وجود دارد، چنان که مطالعه و تحقیق درباره هر یک از آنها بدون توجه دیگر عوامل غیر مقدور و یا مشکل به نظر می‌آید. اما تأثیر آب و هوا بر زندگی انسان‌ها، برجستگی خاصی پیدا می‌کند. چنانکه تأثیر این دو بر زندگی بشر، به مراتب بیشتر از سایر عوامل جغرافیایی است، زیرا نه تنها وجود نباتات و حیوانات بسته به آب و هواست، بلکه سلامت و ادله حیات خود انسان نیز رابطه نزدیکی با وضع اقلیمی محیط او دارد. «هم اکنون نیز با تمام پیشرفت‌هایی که در شئون مختلف تمدن امروز نصیب شده، انسان باز هم تابع عوامل اقلیمی است، و سرنوشت او مانند سرنوشت سایر موجودات زنده، اعم از گیاه و حیوان دستخوش عواملی است که آب و هوای محیط او را به وجود می‌آورد» (ملک محمدی، ۱۳۹۲: ۲۳). پیوستگی بین شرایط اقلیمی و موفقیت در زندگی بشر، به قدری است که بعضی متفکران، آب و هوا را مهم‌ترین عامل در ایجاد تمدن دانسته و معتقدند که «بشر تنها در محیط‌هایی با شرایط اقلیمی خاص، می‌تواند به مراحل عالی تمدن برسد، و در نواحی که شرایط آب و هوایی نامساعد باشد، مجاهدت‌های انسان محکوم به شکست است؛ از جمله پیروان این عقیده می‌توان از السورث هانتینگتون نام برد» (حسینی ابری، ۱۳۹۰: ۳۶). متأسفانه کمبود آب در سطح کشور و علائم جریان دایمی رودخانه‌ها، امکان تکوین مراکز شهری و روستایی را در نواحی مختلف آن با مشکل مواجه ساخته است. به طوری که «مسأله آب در مناطق روستایی ایران، همیشه تعیین کننده موجودیت و بقای حیات بوده است و این امر با شدتی محسوس‌تر در مناطق کویری و با قدرتی کمتر در بعضی نواحی غربی کشور دیده می‌شود که مشروط کننده شالوده زندگی روستایی بوده است». خاک یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در زندگی اقتصادی و اجتماعی انسان است. مواد حاصل از تخریب سنگ‌ها، مخلوط با موادی آلی پوسیده و نیوسیده، موجودات زنده، هوا و آب «خاک» را تشکیل می‌دهند. بنابراین، «خاک قسمت سطحی پوسته زمین است که بر اثر عوامل مختلف فیزیکی، شیمیایی و حیاتی به وجود می‌آید» (کردوانی، ۱۳۹۱: ۱). «در ایران به علت وجود تنوع اقلیمی و ویژگی‌های زمین‌شناسی و تنوع در پوشش گیاهی، خاک‌ها و یا زمین‌هایی که با توانایی‌های مختلف به وجود آمده، متأسفانه نقشه‌های خاک‌شناسی که بتواند کلیه مناطق ایران تحت پوشش قرار دهد، تهیه نگردیده تا بتوان روستاهای کشور را براساس استقرارشان بر نوع مشخصی از خاک و یا بر حسب کلاس معینی از زمین طبقه‌بندی نمود» (مهدوی، ۱۳۹۳: ۲۱). یکی دیگر از عواملی که می‌تواند موجب تحولات اقتصادی گردد. روابط مناطق روستایی با شهرهای اطراف می‌باشد. توسعه فضاهای شهری و افزایش تعامل میان روستا و شهر در سال‌های اخیر، تأثیراتی، به ویژه نواحی روستایی بر جای نهاده است (صدیقی ۱۳۹۵).

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع هدف کاربردی و از نظر روش تحقیق توصیفی-تحلیلی می‌باشد. برای انجام این پژوهش از منابع اسنادی و مطالعات میدانی جهت جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. برای انجام مطالعات کتابخانه‌ای از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان تالش و سالنامه آماری و مقالات و کتاب‌های تخصصی و اطلاعات موجود در سازمان‌های دولتی از جمله سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، و نتایج سرشماری سازمان جهاد کشاورزی و استفاده شده است. پس از جمع‌آوری اطلاعات و سازماندهی و طبقه‌بندی آنها در مرحله آخر به تجزیه و تحلیل آنها اقدام شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده از روش آماری و بویژه آمار توصیفی استفاده شده است ابتدا نمونه‌ی

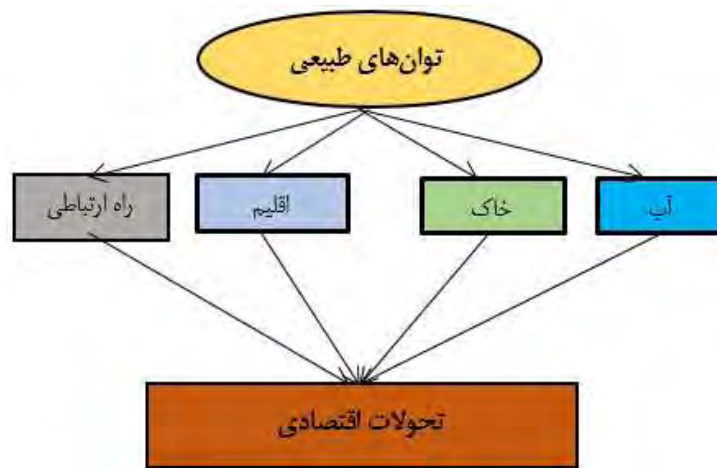
اولیه بر اساس روش نمونه‌برداری مورگان انتخاب و پس از طراحی پرسش‌نامه به بررسی روایی و پایایی آن پرداخته شده است. در بخش بررسی روایی محتوای پرسش‌نامه از ۱۰ نفر از روستائیان کمک گرفته و در بررسی پایایی از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. برای حصول از نتایج و اطمینان از روابط بین داده‌ها از آزمون‌های آماری استفاده شده است. پس از اطمینان از روایی و پایایی پرسش‌نامه، تعداد ۳۶۸ پرسش‌نامه در دهستان‌های خطبه‌سرا و لیسار تکمیل شده و داده‌های حاصل از آن برای توصیف در نرم‌افزار آماری SPSS بررسی و تحلیل شده است.

جدول ۱. خانوار و تعداد نمونه در بخش کرگانرود

تعداد پرسشنامه	خانوار	آبادی	دهستان	طبقات جمعیتی
۵	۵۱	سیاه کت	لیسار	۹۹-۰
۵	۶۴	نمازی محله	لیسار	
۵	۶۶	امیربیلگو	لیسار	
۵	۶۶	تمشه لامه	خطبه سرا	
۶	۶۹	شادمیلرزان	خطبه سرا	
۷	۷۱	لیاقصدق	لیسار	
۵	۸۸	لواچال	خطبه سرا	
۷	۱۱۴	نومندان	لیسار	
۷	۱۱۵	روکی محله	خطبه سرا	
۹	۱۵۱	اگری بوجاق	لیسار	
۱۱	۱۸۱	کلات خطبه سرا	خطبه سرا	۲۴۹-۱۰۰
۱۲	۱۹۶	سیدلر	لیسار	
۱۳	۲۱۳	محمود آباد	لیسار	
۱۳	۲۱۵	خطبه سرا	خطبه سرا	
۱۳	۲۲۹	خواجه کری	خطبه سرا	
۱۴	۲۴۷	بوراسرا	خطبه سرا	
۱۵	۲۵۵	کشاورز خطبه سرا	خطبه سرا	
۱۶	۲۸۴	چوپان محله	خطبه سرا	
۱۸	۲۹۳	اوتار	لیسار	
۱۹	۳۱۹	لیسارا	خطبه سرا	
۲۹	۳۲۸	داوان	لیسار	۴۹۹-۲۵۰
۲۵	۴۴۰	قلعه بین	لیسار	
۲۸	۵۰۳	هره دشت	لیسار	
۲۸۶	۶۹۸	لیسار محله	خطبه سرا	
۴۵	۸۸۴	کشلی	خطبه سرا	+۵۰۰

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵، و محاسبات نگارنده ۱۴۰۰

در جدول بالا روستاهای نمونه، تعداد جمعیت به همراه تعداد پرسشنامه که به صورت تصادفی انتخاب شدند به ترتیب آمده است. متغیر مستقل تحقیق شامل توان‌هایی طبیعی می‌باشد که شاخص‌های آن شامل: آب، خاک، اقلیم و راه ارتباطی می‌باشد.

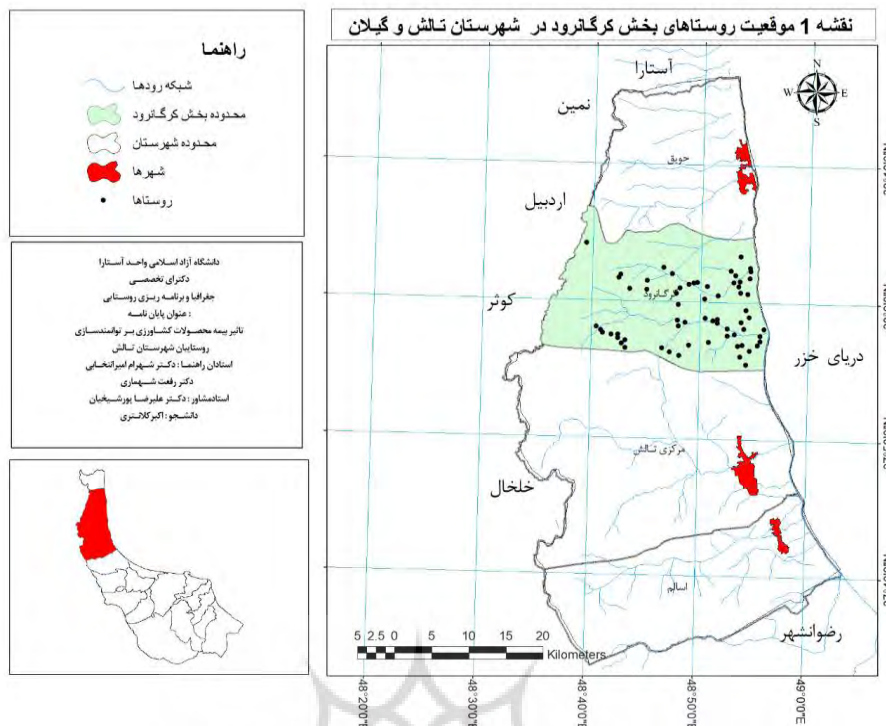

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

قلمرو جغرافیایی پژوهش

بخش کرگانرود یکی از بخش‌های شهرستان طوالش در استان گیلان در شمال ایران است. نام این بخش از رودخانه کرگانرود بزرگترین رودخانه ناحیه تالش گرفته شده‌است. بخش کرگانرود شامل دهستان لیسار، دهستان خطبه‌سرا می‌باشد بنابر سرشماری مرکز آمار ایران، جمعیت بخش کرگان رود شهرستان طوالش در سال ۱۳۹۵ برابر با ۲۴۹۵۲ نفر و ۸۴۵۹ خانوار بوده‌است. این بخش دارای ۶۵ روستا که ۲۵ روستا خالی از سکنه است که در منطقه کوهستانی قرار دارد ۳۷ روستا جلگه‌ای، ۲۸ روستا کوهستانی می‌باشد بطور کلی زندگی کوچ‌نشینی بر گله‌داری و پرورش دام و زندگی یکجانشین بر زراعت و صنعت و تجارت مبتنی است (مشیری، ۱۳۸۵: ۸۱).

با سرد شدن تدریجی هوا دامداران و عشایر کوچ‌نشین بخش کرگانرود از کوهستان‌ها و مراتع به مناطق پایین دست کوچ می‌کنند و برای تامین علوفه دام‌هایشان تا بهار در این مناطق می‌مانند و اوایل بهار از مناطق پایین دست به میان‌بند می‌روند و در آنجا تا زمان ریزش گل‌ها از نیمه خرداد به مراتع کوهستانی باز می‌گردند اقتصاد این کوچ‌نشینان بر پایه دامداری و کشاورزی و صنایع دستی می‌باشد قلمرو کوهستانی کوچ-نشینان این بخش، بیلاقات و قلمرو قشلاق آنها پایین دست‌ها، کوه پایه‌ها، و جلگه‌ها و در زمان‌های اخیر بعضی از آنها گاهاً در مزارع برنج جلگه‌ها و در سواحل دریای خزر دیده می‌شوند. ارتباط دو بخش جلگه و کوهستانی با فعال شدن گردشگری در سال‌های اخیر موجب تحول اقتصادی کوچ‌نشینان شده است، کوچ‌نشینان می‌توانند تولیدات خود را در بخش جلگه و کوهستانی بفروش برسانند، فروش در مناطق کوهستانی بیشتر به گردشگران، در مناطق جلگه‌ای محصولات کوچ‌نشینان به روستائیان فروخته می‌شود، این ارتباط از زمان‌های قدیم بدلیل نیاز بخش کشاورزی جلگه‌ها به گاوهای نر، برای شخم مزارع نیز برقرار بوده است. و در سال‌های اخیر به دلیل فعال شدن گردشگری بیشتر شده است.

شکل ۲. نقشه موقعیت جغرافیایی قلمرو تحقیق

یافته‌ها و بحث

با توجه به رابطه بین روستا و کشاورزی، توسعه کشاورزی و حمایت از آن نقش تعیین کننده‌ای در توسعه روستایی و توسعه ملی دارد به گونه‌ای که می‌توان کشاورزی را محور اساسی توسعه روستایی کشور قلمداد کرد امروزه حمایت از بخش کشاورزی در اکثر کشورهای جهان به عنوان یک موضوع بسیار مهم امنیتی مطرح است حتی دولت‌هایی که ساختار اقتصادی بسیار محکمی دارند به هیچ عنوان دست از حمایت کشاورزان خود بر نمی‌دارند و در همه شرایط و مراحل و با تمام شیوه‌های ممکن از آنها حمایت می‌کنند. بخش کرگانرود یکی از بخش‌های شهرستان طالش در استان گیلان در شمال ایران است. نام این بخش از رودخانه کرگانرود بزرگترین رودخانه منطقه تالش گرفته شده است (اطلس گیتا-شناسی استان گیلان، ۱۳۸۳). این محدوده با مرکزیت شهر لیسار که در سال ۱۳۷۴ تاسیس و با ۳۳ روستای بالای ۲۰ خانوار و ۸ روستای زیر ۲۰ خانوار و همچنین ۲۵ روستا خالی از سکنه یکی از بخش‌های شهرستان تالش می‌باشد که با مساحت ۳۸۰۰۰۰ هکتار در ۱۸ کیلومتری شمال شهر تالش و در فاصله ۵۵ کیلومتری شهرستان مرزی آستارا واقع شده است بخش کرگانرود از شرق به سواحل زیبای دریای خزر و از جهت غرب به جنگل‌های انبوه سلسله جبال البرز محدود می‌باشد (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، ۱۳۹۷). این بخش شامل دو دهستان لیسار و خطبه‌سرا بوده که دارای ۶۵ روستای کد دار که از این تعداد ۳۸ روستا دارای شورای اسلامی و تعداد ۲۷ روستا دارای دهیاری می‌باشد بخش کرگانرود دارای تعداد ۸۴۵۹ خانوار و ۲۴۹۵۲ نفر جمعیت می‌باشد (حسنی‌مهر، ۱۳۹۷: ۵).

تحولات اقتصادی بخش کرگانرود

مهمترین محصولاتی که در طی دهسال گذشته بتدریج در چشم‌اندازهای کشاورزی ناحیه گسترش یافته کاشت کیوی بوده که قبل از سال ۱۳۷۵ تولید آنها معمول نبوده است. اما در سال‌های اخیر انگیزه برای توسعه سطح زیر کشت این محصول در بین زارعان بسیار قوی است. **کیوی:** این گیاه بومی آسیای شرقی است و در جنگل‌های دره رودخانه تسه یانگ بصورت وحشی پرورش می‌یابد و این گیاه بیچنده و سریع‌الرشد با شاخه‌های کرکدار و برگ‌های پهن قلبی شکل که در زمستان خزان می‌کند و دارای رنگ بنفش روشن در ابتدای رشد است که با خشبی شدن رنگ آن تغییر می‌کند پشت برگ‌های آن قهوه‌ای رنگ است، اکثراً میوه‌ها کشیده و سفت، قهوه‌ای رنگ بوده و کرکدار است. قبل از رسیدن باید برداشت شود. استاندارد وزن میوه در ارقام اقتصادی ۱۰۰ گرم است، گیاهی دو پایه است. میوه آن حاوی ویتامین‌های A، B، C.

و PP-E و بالاترین میزان ویتامین ث در میوجات را داراست. **از نظر مصرف میوه:** ۱- موز ۲- پرتقال ۳- سیب ۴- کیوی (ابراهیمی، یونس، ۱۳۷۳)، ایستگاه تحقیقات مرکبات کشور). دلایل پذیرش کیوی و توجه کشاورزان ناحیه به آن را می‌توان در موارد زیر برشمرد: - عملکرد نسبتاً بالای آن در قیاس با سایر محصولات موجود. - صفات انباری مطلوب، که مدت طولانی می‌شود آن را نگهداری کرد. - ثبات نسبی عملکرد. - امکان رشد آن در شرایط آب و هوایی ناحیه. - وجود بازار مطمئن. - استفاده از آن در فعالیت زنبورداری. - قابلیت جایگزینی کیوی در سیستم کشت. - حمایت دولت از تولید کیوی در راستای اهداف کلان بخش کشاورزی در بخش کرگانرود تالش تا سال‌های نه چندان دور، باغداری از رونق کمی برخوردار بود و تولید گردو و فندق در مناطق کوهستانی، از فعالیت باغداری محسوب می‌شد و برخی باغ‌های دیگر مثل گیلاس، به و از گیل که به صورت پراکنده و بیشتر در مناطق کوهستانی، نارنگی، پرتقال، لیمو ترش و لیمو شیرین و گریپ فرون و نارنج و ... در مناطق جلگه‌ای وجود داشتند عمدتاً از کیفیت مناسبی برخوردار نبوده و ارزش اقتصادی قابل توجهی ایجاد نمی‌کردند ولی از سال ۱۳۷۶ با شروع کشت محصول کیوی در مناطق جلگه‌ای و گسترش سریع آن به صورت کاملاً پیش بینی نشده جایگاه و نقش باغداری در اقتصاد کشاورزی بخش کرگانرود تالش از موقعیت نسبی برخوردار شد گسترش باغ‌های کیوی حدی است که امروزه چشم انداز غالب بخصوص در داخل بافت روستاهای دهستان لیسار و خطبه‌سرا باغ‌های کیوی است ناگفته نماند بخش عمده باغات فندق موجود در بخش کرگانرود تالش بصورت وحشی و تحت اختیار منابع طبیعی شهرستان می‌باشد. شرایط محیطی مناسب، امکان استفاده از زمین‌های بایر و کم بازده که برای سایر فعالیت‌های کشاورزی مناسب نیستند، هزینه‌های کم داشت و برداشت، محصول زیاد و قیمت مناسب، عوامل تاثیر گذار در رونق این محصول هستند. در چنین شرایطی سطح زیر کشت این محصول بشدت در حال افزایش بوده و در سال زراعی ۱۳۹۵ به ۶۸۲ هکتار رسیده است در سال ۱۳۹۵ کل مساحت باغ‌های بخش کرگانرود تالش ۷۵۵ هکتار بوده است که ۶۸۲ هکتار آن به کیوی اختصاص داشته است و باغ‌های پرتقال (۱۴ هکتار) و گردو (۱۵ هکتار) و از گیل (۳۷ هکتار) و ... در رتبه‌های بعدی قرار دارند. و در ضمن در چند سال اخیر اکثر باغات توتون، از گیل و بخشی از گیلاس و سایر محصولات و مزارع برنج به باغ کیوی تبدیل شده و این روند همچنان ادامه دارد (مرکز خدمات کشاورزی، بخش کرگانرود شهرستان تالش). شرایط محیط طبیعی (دما و آب) در جلگه و پایکوه برای احداث باغ‌های کیوی مناسب بوده و در کوهستان با توجه به کاهش دما و محدودیت منابع آب، شرایط برای کیوی مناسب نیست. بهره‌برداری باغی در روستاهای بخش کرگانرود به صورت خانوادگی است و در صورت نیاز برای هرس و برداشت محصول از کارگر روزمزد استفاده می‌شود.

جدول ۲. مساحت محصولات باغی در بخش کرگانرود تالش (سال ۱۳۹۵)

سال	نوع باغ	کیوی	گردو	از گیل	گیلاس	فندق	پرتقال	جمع
۱۳۹۵	وسعت (به هکتار)	۶۸۲	۱۵	۳۷	۷	۰	۱۴	۷۴۱
	محصول به تن	۲۳۸۷۰	۷۵	۴۲۰	۴۷	۰	۱۴۸	۲۴۴۱۲
۱۴۰۰	(وسعت به هکتار)	۱۳۹۹	۲۲	۴۴	۱۷	۰	۳۰	۱۴۸۲
	محصول به تن	۴۲۹۶۵	۵۲	۴۱۷	۱۰۰	۰	۱۶۵	۴۲۵۳۴

منبع: مرکز خدمات کشاورزی بخش کرگانرود شهرستان تالش

نقش عوامل زیر را در تحولات اقتصادی بخش کرگانرود به اینگونه می‌توان بیان نمود که:

منابع آب کشاورزی: از آب‌های جاری فقط در روستاهای جلگه‌ای و پایکوبی بهره‌برداری می‌شود که میزان استفاده در جلگه بیشتر از کوهستان است. استفاده از آب‌های جاری با ایجاد بندهای سنتی و انتقال آب به نهرها انجام می‌گیرد. ساکنان روستاهای کوهستانی از منابع جاری آب بهره‌مند هستند در حالیکه تمامی رودخانه‌های بخش کرگانرود از بخش غربی که کوهستانی است سرچشمه می‌گیرند ولی به علت اینکه اختلاف ارتفاع و فاصله روستاها از مسیر رودها زیاد است حتی در صورت مهیا بودن شرایط استفاده از ابزار ماشینی مثل پمپ‌های آب، باز هم بهره‌برداری از آب رودخانه‌ها مشکل است. فرسایش آب در نواحی کوهپایه‌ای باعث شکل‌گیری مخروطه افکنده‌هایی شده است که به دلیل نفوذپذیری رسوبات آنها، ساکنان این نواحی غالباً از سفره‌های آب زیر زمینی به صورت چاه و چشمه استفاده می‌کنند. بارندگی فراوان و رودخانه‌های متعدد، که در سال‌های عادی مزارع را به راحتی مشروب می‌سازد و در سال‌های کم آبی از چاه‌های دستی و نیمه عمیق و عمیق برای جبران کمبود آب استفاده می‌شود. و از لحاظ سفره‌های زیرزمینی آب در بخش کرگانرود تالش کمبودی احساس نمی‌شود چون هر چند سال این منطقه با کم آبی مواجه می‌شود آن هم یک یا دو سال اتفاق می‌افتد و از فاصله زمانی فرصت ترمیم سفره‌ها در اثر نفوذ آب اتفاق می‌افتد. طرح‌های اجرا شده در ارتباط با مدیریت منابع آب در محدوده طی سال‌های ۱۳۷۵ الی ۱۳۹۵ شامل: دیواره‌سازی و انتقال آب، بند انحرافی،

احداث استخر ذخیره آب، لایروبی انهار سنتی، احداث و حفر چاهک دهانه گشاد، انتقال آب نهر به استخر ذخیره آب، بازسازی و تعمیر استخر ذخیره آب، تکمیل کانال بتنی، احداث نهر بتنی، بازسازی و تعمیق انهار و لوله‌گذاری، حفر چاه عمیق، پمپاژ چاه عمیق، تجهیز چاه عمیق، احداث شبکه‌های فرعی آبیاری و زهکشی و غیره می‌باشد که سالانه با اختصاص اعتباری در روستاهای به اجرا در آمده است. آب در کشاورزی منطقه مورد مطالعه نهادهای مهم محسوب می‌گردد و به دلیل عدم مدیریت صحیح آب، استفاده پایدار از منابع آبی منطقه از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد. در این راستا بررسی پایداری آب روستایی در بخش کشاورزی، شناخت عوامل مؤثر در پایداری آن‌ها و ارائه راهکارهای لازم برای پایداری منابع آب نواحی روستایی بخش بسیار ضروری بوده و دارای ارزش و اهمیت بسیار زیادی است (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱).

جدول ۳. منابع آب کشاورزی به تفکیک روستا در بخش کرگانرود ۱۴۰۰-۱۳۹۵

دهستان	آبادی	چشمه	چاه	آب بندان	رودخانه
لیسار	سیاه کت	*	*	*	*
لیسار	نمازی محله	*	*	*	*
لیسار	امیربگلو	*	*	*	*
خطبه سرا	تمشه لامه	*	*	*	*
خطبه سرا	شادمیلرزان	*	*	*	*
لیسار	لیاقاصدق	*	*	*	*
خطبه سرا	لواچال	*	*	*	*
لیسار	نومندان	*	*	*	*
خطبه سرا	روکی محله	*	*	*	*
لیسار	اگری بوجاق	*	*	*	*
خطبه سرا	کلات خطبه سرا	*	*	*	*
لیسار	سیدلر	*	*	*	*
لیسار	محمود آباد	*	*	*	*
خطبه سرا	خطبه سرا	*	*	*	*
خطبه سرا	خواجه کری	*	*	*	*
خطبه سرا	بوراسرا	*	*	*	*
خطبه سرا	کشاورز خطبه سرا	*	*	*	*
خطبه سرا	چوپان محله	*	*	*	*
لیسار	اوتار	*	*	*	*
خطبه سرا	لیسارا	*	*	*	*
لیسار	داوان	*	*	*	*
لیسار	قلعه بین	*	*	*	*
لیسار	هره دشت	*	*	*	*
خطبه سرا	لیسار محله	*	*	*	*
خطبه سرا	کشلی	*	*	*	*

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

اقلیم: تغییر اقلیم واقعی است که در بیشتر مناطق جهان و از جمله کشور ایران در حال وقوع است. افزایش گازهای گلخانه‌ای (به‌طور عمده گاز دی‌اکسیدکربن)، افزایش دما و نوسانات بارش از مؤلفه‌های تغییر اقلیم می‌باشند که عملکرد محصولات زراعی و در مجموع تولید در بخش کشاورزی را در آینده دستخوش تغییرات زیادی خواهد نمود. شناخت تأثیرات این پدیده بر گیاهان زراعی و تأثیر آن‌ها بر عملکرد محصول از لحاظ مسائل مصرف آب، تولید و تأمین امنیت غذایی کشور حائز اهمیت است. زیرا در روستاهای بخش کرگانرود ۱۰۰ درصد فعالیت‌های کشاورزی را بر تحولات اقتصادی مؤثر می‌دانند.

جدول ۴. میزان تاثیر بارندگی بر روی فعالیتهای کشاورزی روستاها و تحولات اقتصادی

شرح	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
تعداد	۲۵۸	۱۱۰			
درصد	۷۰٫۱	۲۹٫۹			

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

با توجه به توضیحات بالا می‌توان گفت از دیدگاه ۹۵/۱ درصد تغییر اقلیم موجب شده تا تغییر فعالیت از زراعی به باغی صورت گرفته است در واقع در کنار آموزش و ترویج که در سطح منطقه رخ داده است فعالیت زراعی از کشت برنج به کشت کیوی صورت گرفته است.

جدول ۵. تاثیر اقلیم بر روی تغییر فعالیت زراعی به باغی

شرح	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
تعداد	۳۱۴	۳۶			۱۸
درصد	۸۵٫۳	۹٫۸			۴٫۹

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

خاک: خاک مناسب برای کاشت و رشد کیوی، خاک شنی و دارای هوموس کافی است. کیوی به علت باردهی بالا و رشد رویشی فراوان نسبت به عناصر غذایی خاک بسیار پرتوقع و پرطمع است. سیستم ریشه این درختان گستردگی زیادی دارد. به کار بردن مخلوط کودهای دامی و ماسه بادی با نسبت‌های مساوی بهترین نتیجه را داده است. در مجموع می‌توان گفت که خاک منطقه برای کاشت کیوی موثر بوده است و این خود یک عامل تاثیر گذار بر تغییر فعالیت بوده است از دیدگاه حدود ۹۵ درصد خاک منطقه موجب شده تا تغییر فعالیت از زراعت به باغداری صورت گیرد.

جدول ۶. میزان تاثیر خاک روستا در تغییر فعالیت کشاورزی

شرح	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
تعداد	۲۱۹	۱۳۱			۱۸
درصد	۵۹٫۵	۳۵٫۶			۴٫۹

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

عوامل جغرافیایی: گسترش فعالیتهای بخش کشاورزی همانند پیدایش آن عمدتاً بر قابلیتهای جغرافیایی هر ناحیه تأکید دارد. از طرف دیگر با تبدیل تدریجی نظام سنتی تولید به نظام مدرن و مکانیزه، درصد اشتغال در این بخش افزایش یافته بنابراین علاوه بر فشارهای ناشی از افزایش جمعیت، دیگر کشاورزی به سبک گذشته جواب‌گویی نیازهای جمعیت امروز نیست و کاشت محصولات جدیدی مانند کیوی موجب شده تا به گسترش فرصت‌های شغلی و زمینه‌های کسب درآمد اقدام شود. بنابر این از دیدگاه حدود ۹۵ درصد تاثیر عوامل جغرافیایی بسیار زیاد بوده است و از نظر ۱۰/۱ درصد در حد متوسط تاثیر گذار بوده است.

جدول ۷. میزان تاثیر عوامل جغرافیایی در تحولات اقتصادی

شرح	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
تعداد	۲۰۳	۱۱۰	۳۷		۱۸
درصد	۵۵٫۲	۲۹٫۹	۱۰٫۱		۴٫۹

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

درآمد کشاورزی: درآمد برای کشاورزان مهمترین انگیزه برای تغییر فعالیتهای کشاورزی است در واقع کشاورزی و فعالیتهای متنوع و گوناگون آن نقش مهمی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی مناطق روستایی دارد، یکی از هدف‌های اقتصادی، تامین مواد غذایی مورد نیاز جمعیت، ایجاد امنیت غذایی در جامعه و برخورداری از رفاه و تامین آسایش مردم باشد و انجام فعالیتهای بخش کشاورزی به

عنوان مهم‌ترین بخش اقتصاد کشور و محور برنامه‌های توسعه در نواحی روستایی حائز اهمیت است. در بخش کرگانرود درآمد حاصل از کشت کیوی موجب شده است تا روستائیان تمایل به تغییر کشت از زراعت به باغی نشان دهند. در جدول زیر میزان درآمد حاصل از باغ کیوی در یک دوره آماری مشاهده می‌شود.

جدول ۸. میزان درآمد به ازای یک خانوار روستایی بعد از تحولات اقتصادی در بخش کرگانرود

شرح	مقدار محصول (کیلوگرم)	درآمد (تومان)
کیوی	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰۰
یک هکتار	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰۰
هزار هکتار	۳۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰
برنج		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

جدول زیر شامل خود اظهاری درآمد تقریبی خانوار روستایی بخش کرگانرود طی یک سال اقتصادی می‌باشد. همانطور که در جدول زیر قابل مشاهده است بالاترین میزان درآمد مربوط به بخش کوهستانی و کوهپایه ای و کمترین درآمد مربوط به بخش ساحلی ارزیابی شده است. بر اساس یافته‌های میدانی خصوصاً اطلاع از درآمد جامعه نمونه در (جدول ۸)، و در ادامه منابع کسب درآمد آنان از مجموع فعالیت‌های کشاورزی سوال شد (جدول ۹).

جدول ۹. درآمد سالیانه‌ی خانوار در نواحی مختلف ارتفاعی تالش (میلیون تومان)

ساحلی	جلگه	کوهپایه	کوهستان
درآمد	درآمد	درآمد	درآمد
کمتر از ۱۰۰	۱۰۰ تا ۱۵۰	کمتر از ۵۰	۵۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

مشاهدات محقق حاکی از آن است که میزان درآمد بالا در مناطق کوهستانی به علت وجود تنوع تولیدات دامی و کشاورزی و امکان استفاده از منابع طبیعی و فروش خدمات به بخش گردشگری، فروش زمین و برخی خدمات محدود به مسافران در این بخش می‌باشد. جدول زیر میزان سهم درآمد حاصله از فعالیت‌های گوناگون اقتصادی در چهار نواحی ساحلی، جلگه، کوهپایه و کوهستانی را نشان می‌دهد. همانطور که قابل مشاهده است بیشترین سهم درآمدها در ناحیه‌ی کوهستانی و کوهپایه ناشی از فروش محصول کیوی است که در نتیجه تغییر از شالیزارهای برنج به باغات کیوی صورت گرفته است اما بر خلاف تعداد جمعیت سطح درآمدهای اظهار شده در ناحیه کوهستانی بیش از سایر نواحی است چراکه با وجود تعداد خانوار و جمعیت اندک، لیکن عرصه و بستر زیادی برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی و طیور و زنبور عسل فراهم است و این موقعیت می‌تواند سطح درآمد روستائیان را افزایش دهد. از سویی دیگر در دو ناحیه ساحلی سطح درآمدی کمتری اعلام شده که این می‌تواند ناشی از کمبود منابع، مانند آب، محدودیت زمین مناسب و تنوع کمتر فعالیت‌های کشاورزی باشد.

جدول ۱۰. توزیع ارزش منابع درآمدی روستائیان نواحی ارتفاعی بخش کرگانرود شهرستان تالش (درصد)

محور فعالیت	عنوان فعالیت اقتصادی	درصد		
		ساحلی	جلگه	کوهپایه
درآمد بخش کشاورزی	باغات کیوی	۲۹	۳۴	۴۸
	محصولات دامی	۴	۸	۵۲
	فروش طیور	۰	۲	۲
	محصولات طیور	۱	۱	۷
	فروش ماهی	۰	۵	۰
	فروش عسل	۰	۲	۲

۱	۸	۳۰	۳۶	تولید برنج	
۱	۷	۱۰	۳	محصولات جالبیزی	
۲۵	۱۲	۸	۲۷	پرورش دام	
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع	
۵۰	۳۸	۳۸	۱۰	کرایه ماشین الات کشاورزی	
۲۴	۴۲	۱۲	۵۵	مغازه داری	
۲۶	۲۰	۲	۳۵	واحد پذیرایی توریستی	درآمد بخش غیر
۰	۰	۴۴	۰	کارگاهی	کشاورزی
۰	۰	۴	۰	صنایع دستی	
۰	۰	۰	۰	صنایع تبدیلی	
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

حمایت‌های دولت: گستردگی دخالت دولت در فعالیت‌های اقتصادی بویژه زراعت متأثر از سیستم حکومتی و درجه پیشرفت جامعه دارد. از این منظر نحوه، مقیاس و نوع دخالت دولت‌ها در فعالیت‌های کشاورزی متفاوت است. در برخی جوامع نقش دولت بصورت مستقیم و ویژه و در برخی دیگر بطور غیر مستقیم اعمال می‌شود. ملاحظاتی دولت در فعالیت‌های زراعی، کنترل قیمت، تعرفه‌های ویژه، انتقال و حمل محصولات زراعی، برنامه‌های مربوط به منطقه‌بندی زمین‌های زراعی و مطالعات کاربری زمین (که در سال‌های اخیر زیاد شده) بعنوان شاخص‌ترین اقدامات دولت در فعالیت‌های کشاورزی مطرح می‌شود (بدری، ۱۳۸۴: ۱۰۵). در تحولات صورت گرفته در نظام کشاورزی ناحیه بیش از همه عوامل، رد پای دولت دیده می‌شود. مسلماً کشت برخی محصولات نظیر کیوی و بالطبع یارانه‌هایی که دولت در این راستا پرداخت می‌کند در هماهنگی با سیاست‌های کلان کشور است که نمود آن در بخش کوچکی از شمال کشور دیده می‌شود. با توجه به اینکه جهت تأمین نیازهای داخلی سالیانه و صادرات این محصول به خارج از کشور، باعث ارزآوری می‌شود. کیوی در اولویت‌های کاری دولت است. براساس این اطلاعات موجود مصرف سرانه کیوی در کشور بسیار پایین است که خیلی کمتر از متوسط مصرف جهانی است. که حتی قابل ذکر نمی‌باشد. ناگفته نماند از کیوی دولت در غالب طرح طوبا و طرح‌های زود بازده یارانه‌ای به صورت تسهیلات حمایت کرده است. بنابراین آنچه در مورد کشت‌هایی چون کیوی دیده می‌شود حاصل اجرای برنامه‌های دولت است که سعی در افزایش تولید این محصولات و تعادل‌سازی بین تولید و مصرف داخلی و صادرات است. اقداماتی نظیر واگذاری کود و سم یارانه‌ای، برگزاری دوره‌های آموزشی و ترویجی، بیمه کردن محصول و... همگی حکایت از حساسیت دولت نسبت به تولید با افزایش کارایی یک یا چند محصول مشخص است.

جدول ۱۱. میزان درآمد روستاییان از اقدامات دولت در رابطه با تولید کیوی

شرح	میزان درآمد در هکتار	برگزاری دوره های ترویج	واگذاری نهاده های یارانه ای
کشت کیوی	۵۰۰۰۰۰۰۰	۷۰ نفر	۰
برنج	۱۰۰۰۰۰۰۰		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

ارتباط شهر و روستا: بر این اساس مناسبات و روابط شهر و روستا در عرصه اقتصادی در محدوده مورد مطالعه از عوامل مؤثر در تعیین جایگاه و موضع شهر و روستا و رابطه بین آنها، فعالیت‌های اقتصادی است که یکپارچگی فضایی را توسعه می‌بخشد. نوع فعالیت اقتصادی ناشی از امکانات مساعد ناحیه‌ای و روستاهای پیرامونی آن است. تولید و عرضه کالا از شهر به روستا و صدور محصولات کشاورزی و دام پروری از روستا به شهر ارکان اساسی روابط اقتصادی را تشکیل می‌دهد (شکویی، ۱۳۸۵: ۲۷۰). فاصله روستا از شهر است در واقع مسافت در بین مناطق روستایی موجب شده است تا دسترسی به بازار راحت بوده و کشاورزان در فاصله نزدیکتر بیشتر اقدام به تغییرات نوع کشت خود داده‌اند بنابراین می‌توان گفت وجود راه‌های ارتباطی آسفالتی که موجب دسترسی راحت روستائیان به مناطق شهری و یا حمل و نقل راحت و سریع از عوامل مؤثر بر تغییرات اقتصادی بوده است.

راه ارتباطی: راه‌های ارتباطی موجب می‌گردد تا محصولات بتوانند به راحتی به بازار مصرف برسند و از طرفی به وسیله راه‌های ارتباطی آموزش بوسیله افراد از مکان‌های مختلف منتقل می‌شود ۱۰۰ درصد از نتایج نشان می‌دهد که موقعیت مناسب راه‌های ارتباطی موجب تحولات اخیر در بخش کشاورزی بوده است مسیرهای ارتباطی نقش زیادی را در تحولات اقتصادی داشته است زیرا این قابلیت موجب شده تا فعالیت‌های گردشگری نیز در سطح منطقه گسترش بسیار زیادی داشته باشد.

جدول ۱۲. میزان تاثیر موقعیت مناسب در مسیر محورهای ارتباطی و تحولات اقتصادی

شرح	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
تعداد	۱۴۸	۱۸۴	۳۶		
درصد	۴۰,۲	۵۰	۹,۸		

سپاسگزاری

مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی بوده که در گروه جغرافیای دانشگاه آزاد اسلامی واحد آستارا از آن دفاع شده است.

نتیجه‌گیری

در تغییر و تحولات کارکرد اقتصادی روستاهای بخش کرگانرود شهرستان تالش، عوامل طبیعی و محیطی نقش بسزایی داشته‌اند. از میان عوامل انسانی که تابع اجتماعی و اقتصادی درون جامعه روستایی این مناطق است، نقش مهمتری را در تحولات اقتصادی ایفا نموده‌اند در واقع کافی نبودن درآمد حاصل از کشاورزی در بخش زراعی؛ افزایش ارزش تولید محصولات باغی و قدرت صادرات؛ دسترسی سخت کشاورزان به بیمه محصولات کشاورزی و نبود سیاست‌های حمایتی دولت از فعالیت‌های کشاورزی موجبات تغییر و تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی محدوده مورد مطالعه را سبب شده است. در حال حاضر اقتصاد عمده روستاهای مورد مطالعه بر پایه باغداری استوار است. دیگر بخش‌های اقتصادی یعنی صنعت و زراعت و خدمات در رده‌های بعدی فعالیت‌های اقتصادی قرار دارد. متوسط رشد سالیانه شاغلین فعالیت‌های کشاورزی از رشد مثبت برخوردار بوده و این روند تاکنون ادامه داشته است. روستاهای مورد بررسی از نظر آب و هوایی دارای زمستان‌های نسبتاً سرد و تابستان‌های گرم هستند، محدودیت منابع آبی در فصول گرم و سرد سال و نا مناسب بودن زمین موجب گردیده تا ساکنین روستا نتوانند به درستی از قابلیت‌های طبیعی استفاده نمایند. از عوامل دیگر؛ موقعیت مناسب در مسیر محورهای ارتباطی؛ نزدیک بودن به بازار مصرف موجب تحولات اقتصادی در سطح منطقه بوده است. این نتیجه با نتایج تحقیق شیرزاد در سال ۱۳۹۶ همسو بوده و همچنین با نتایج تحقیق صحنه (۱۳۹۶) و علیائی (۱۳۹۷) همسو می‌باشد. در نهایت این عوامل در کنار عوامل دیگر دست به دست هم داده و موجبات اشتغال برای روستائیان را در فعالیت‌های باغداری را فراهم نموده‌اند. در این راستا مهمترین راهکارهای پیشنهادی بر اساس نظر مؤلف این پژوهش به شرح ذیل است:

- ✓ مدیریت راهبردی برای جلوگیری از تولیدات تک محصولی در سطح روستاها؛
- ✓ اجرای طرح‌های کشاورزی نمایشی برای ارتقاء دانش کشاورزان؛
- ✓ جلوگیری از اختصاص منابع طبیعی و کشاورزی برای ساخت مسکن روستایی؛
- ✓ آموزش بیشتر در جهت تولیدات صنعتی کشاورزی؛
- ✓ توجه به امکانات و نیروهای بالقوه روستاها و بخش کشاورزی در چارچوب برنامه‌های توسعه به ویژه هنگام اجرا؛
- ✓ حمایت از تولیدکنندگان روستایی؛
- ✓ سیاست‌های حمایتی دولت از محصولات کشاورزی مانند بیمه محصولات کشاورزی و بارانه نهاده‌ها؛ و
- ✓ جلوگیری از کشت یک پارچه کیوی در مزارع برنج (چون موجب خشک شدن چاه‌های دستی خواهد شد).

منابع

- بدری، سیدعلی و صادق قنبری، جعفر، ۱۳۸۴، ارزیابی توان‌های محیطی در عمران روستایی، مطالعه موردی: حوضه رود قلعه چای عجب شیر، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۴، موسسه جغرافیا دانشگاه تهران، صص ۱۷۳-۱۸۵.
- تقدیسی، احمد، تقوایی، مسعود، محمدرضا بسحاق، ۱۳۹۳، تحلیلی بر توسعه روستایی با تأکید بر بخش کشاورزی شهرستان ازنا، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، شماره ۲۰.
- جهاد کشاورزی، ۱۳۹۷، بخش آمار.
- حاج علیزاده، ا.، حیدروند، م. و سیرمیراد، م.، ۱۳۹۱، ارزیابی توان اکولوژیکی برای تعیین کاربری زراعت در شهرستان قلعه گنج. فصلنامه پژوهش‌های روستایی، صص ۶۹-۷۶.
- حسنی‌مهر، سیده صدیقه، ۱۳۹۷، تبیین تجاری‌سازی محصولات کشاورزی در اقتصاد روستایی کرگانرود تالش، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال شانزدهم، شماره ۶۱ صص ۱۰۰-۹۱.
- حسینی ابری، سید حسن، ۱۳۹۰، مدخلی بر برنامه‌ریزی روستایی در ایران، انتشارات دانشگاه اصفهان.
- رحمانی، بیژن، ۱۳۹۸، نقش جریان‌های فضایی در تحولات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی مورد: روستاهای پیرامونی شهر زاهدان، نشریه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۸(۳)، ۳۳-۵۰.
- رحمانی، بیژن، مجید سعیدی‌راد و مهسا، جلالی، ۱۳۹۴، تحولات ساختاری- کارکردی سکونتگاه‌های پیرامون شهر اشنترین، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۸، شماره ۲۸، صص ۲۲۱-۲۳۴.
- رضوانی، محمد رضا، ۱۳۹۷، برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، انتشارات سمت.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، ۱۳۹۷، بخش آمار.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، ۱۳۸۳، اطلس گیتاشناسی استان گیلان.
- سعیدی، عباس، ۱۳۹۵، جغرافیای روستایی ایران، انتشارات سمت.
- شایان، حمید، و بوذرجمهری، خدیجه، ۱۳۹۰، بررسی نقش کشاورزی در توسعه روستایی، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۵، صص ۱۷۱-۱۵۱.
- شیرزاد وزمتر و همکاران، ۱۳۹۸، تبیین نقش سیاستگذاری‌های حمایتی زراعی در تحولات اقتصادی روستاهای شهرستان ماسال بعد از انقلاب اسلامی، مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی (چشم انداز جغرافیایی)، ۱۴(۱)، ۱-۱۸.
- صحنه، بهمن، حسین سادین عبدالحمید نشاط حمیدرضا تلخایی، ۱۳۹۶، اثرات روابط شهر و روستا بر تحولات اقتصادی و اجتماعی روستاهای شهرستان‌های آزادشهر، اقتصاد فضا و توسعه روستایی سال ششم، شماره ۳، صص ۱۳۸-۱۲۱.
- صدیقی، صابر، ۱۳۹۵، تبیین عوامل تشدیدکننده تغییرات کاربری اراضی (مطالعه موردی: شهرستان محمودآباد (پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی گرایش مدیریت توسعه پایدار روستایی، استاد راهنما علیرضا دربان آستانه، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران).
- عزمی، آئیژ و هادی الماسی، ۱۳۹۰، آسیب‌شناسی کارکرد مغازه‌های خرده فروشی در توسعه روستایی مطالعه موردی دهستان حومه شهرستان هرسین، شماره ۶۸، صص ۱۷۰-۱۵۲.
- عزمی، آئیژ، بررسی وضعیت و چالش‌های کنونی بخش کشاورزی در سه‌پرین زنجان (شهرستان زنجان)، پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، سال دوم، شماره ۴، ۳۱-۴۰.
- علیانی، محمداصداق، ۱۳۹۸، عوامل مؤثر بر تحولات کارکرد اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی در شهرستان ری، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال هشتم، شماره اول پیاپی ۲۷، صص ۲۲۸-۲۲۱.
- فزون، ب.، استعلاجی، ع. و ولی شریعت پناهی، م.، ۱۳۹۱، نقش عوامل محیطی در توسعه اقتصاد روستایی (مطالعه موردی: بخش دیلمان شهرستان سیاهکل). فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسان، شماره ۹، صص ۴۹-۲۵.
- کردوانی، پرویز، ۱۳۹۱، میزان توسعه یافتگی در دهستان‌های شهرستان مریوان مطالعه موردی بخش مرکزی، روستا و توسعه، دوره ۱۵ شماره ۳، صص ۱۳۰-۱۱۵.
- کاشی‌ساز، م.، منوری، م.، افخمی، م. و کرباسی، ع.، ۱۳۸۹، کاربرد فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) در ارزیابی توان اکولوژیک برای توسعه روستایی - شهری (مطالعه موردی: منطقه صیدون استان خوزستان). نشریه محیط زیست و توسعه، ۱(۱)، صص ۵۰-۴۳.
- کیانی سلمی، ص.، موسوی، س.ح. و یگانه دستگردی، پ.، ۱۳۹۶، برنامه ریزی مکانی و امکان سنجی نواحی مستعد طبیعت گردی با نگرش آمایش سرزمین (مطالعه موردی: استان چهار محال بختیاری). فصلنامه اطلاعات جغرافیایی ۲۶(۱۰۲)، صص ۲۱۷-۲۲۸.
- محمدی، حسین، ۱۳۹۲، آب و هواشناسی کاربردی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

- محمودی، ع و پیرمادی، ه.ش، ۱۳۹۳، بررسی عوامل مؤثر بر پذیرش بیمه در استان مازندران مطالعه موردی بابل، فصلنامه اقتصاد و توسعه کشاورزی، شماره ۲۲، صص ۳۱-۴۸
- مخدوم، مجید، ۱۳۸۱، شالوده آمایش سرزمین، چاپ پنجم، انتشارات دانشگاه تهران، تهران. نوری هدایت‌اله ۱۳۷۹، تحلیل فضایی در جغرافیای کشاورزی، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، ش ۳۹، موسسه جغرافیا دانشگاه تهران، صص ۱-۱۰.
- مسعودی، م، جوکار، پ. و صادقی، م.، ۱۳۹۴، ارزیابی توان اکولوژیک توسعه شهری، روستایی و صنعتی شهرستان داراب. اکوسیستم‌های طبیعی ایران، ۶ (۳)، صص ۴۹-۵۸.
- مشیری، سید رحیم، مهدوی، مسعود، آمار، تیمور، ۱۳۸۲، ضرورت تحول در کارکرد اقتصادی نواحی روستاییبخش خورگام رودبار، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۰، صص ۶۴-۵۲
- مطیعی لنگرودی، حسن، شمسایی، ابراهیم، ۱۳۹۴، توسعه و کشاورزی پایدار از دیدگاه اقتصاد روستایی، دانشگاه تهران، تهران.
- مطیعی لنگرودی، س.ح.، نصیری، ح.، عزیزی، ع. و مصطفایی، ا.، ۱۳۹۱، مدل سازی توان اکولوژیک سرزمین از منظر کاربری های کشاورزی و مرتع داری با استفاده از روش (AHP و Fuzzy در محیط GIS مطالعه موردی: شهرستان مرودشت) فصلنامه آمایش سرزمین، صص ۱۰۱-۱۲۴.
- ملک محمدی، ۱۳۸۷، ترویج کشاورزی در کشورهای در حال توسعه، آموزش کشاورزی وابسته به دفتر خدمات تکنولوژی آموزشی وزارت جهاد کشاورزی مهدوی مسعود، ۱۳۹۳، جغرافیای روستایی ایران، انتشارات سمت
- میکائیلی، ج.، صادقی، ح. و فدایی، م.، ۱۳۹۴، توان سنجی محیطی، الگویی در راستای شناخت توانمندی‌های منطقه‌ای با تأکید بر کشاورزی (مورد مطالعه: کشت زعفران در شهرستان قائنات و زیرکوه). فصلنامه برنامه ریزی منطقه‌ای، شماره ۵. صص ۴۳-۵۶
- نوروزی، عباس، ۱۳۸۹، نقش ترویج در توسعه کشاورزی ارگانیک در روستاهای کشور، فصلنامه توسعه روستایی، دوره دوم شماره ۲، صص ۲۲-۲۰
- Kammeier, D. H. (2003), "Rural- urban and subregional linkages in the Mekong region," ADB. Bangkok, pp. 9-22.
<http://www.adb.org/projects/37156-012/main>